

УДК 811.161.2

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ДОРОБОК ВІРИ РІЧ:
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ
УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ**

Ганна Косів

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net*

Стаття присвячена творчості видатної англійської перекладачки Віри Річ, а саме її перекладам творів українських письменників. Подається загальний огляд перекладацького доробку майстра відповідно до літературних стилів та епох оригінальних творів. Принагідно наводиться загальна характеристика творчого методу В. Річ та його еволюції, а також говориться про певні недоліки перекладів.

Ключові слова: Віра Річ, переклад, творчий метод, українська поезія.

Майже 52 роки тому, у сторіччя від дня народження Івана Франка, голова українського англословного товариства в Лондоні В. Микула запропонував молодій двадцятилітній поетесі, англійці за походженням, перекласти “Пролог” до поеми “Мойсей” І. Франка. З цього й почалася англословна україніана В. Річ, яка постійно поповнювалася новими перекладами. Ще в кінці 50 років на сторінках лондонського кварталника “The Ukrainian Review” з’являються твори І. Мазепи, Т. Шевченка, М. Зерова, Юрія Клена в її перекладах.

В історії англословної україніки В. Річ, без сумніву, найталановитіша і найобдарованіша перекладачка, активний дослідник і популяризатор української культури у світі. В її творчому доробку – сотні перекладів творів українських письменників різних стилів та епох, десятки статей про Україну на історичні, політичні, соціальні, релігійні, мистецькі теми, постановка українських літературно-мистецьких вечорів за кордоном, лекції на українську тематику по всьому світу.

Віра Річ переклала твори сорока шести українських письменників. Це ціла антологія української поезії англійською мовою, яка відкриває перед англословним читачем основні віхи з історії української літератури двох останніх століть. Що стосується давньої української літератури, то цей період залишився, щоправда, не охопленим її увагою. Два твори, авторство яких приписують гетьману України І. Мазепі, а саме “Пісня про Чайку” та “Дума” не становлять навіть винятку. Вони є насамперед даниною історії України: в 1959 р. Українське англословне товариство у Великобританії відзначало 250-ту річницю битви під Полтавою. З цієї нагоди В. Річ виконала переклади. Але що стосується української літератури XIX, XX ст., то вона представлена у творчому доробку В. Річ найвидатнішими постатями. Тут варто згадати зачинателя нової української літератури і літературної мови І. Котляревського, уривки з “Енеїди” якого вона перекладала і творчості якого присвятила глибокі літературознавчі міркування. Та особлива її увага протягом усьо-

го творчого життя була прикута до трьох визначальних постатей української літератури XIX ст. – поезії Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Постать Т. Шевченка перекладачка трактувала як основоположника нової української літератури і мови. Вона переклала із творчої спадщини цих трьох письменників не лише їхні ліричні та революційні вірші, але й ширші епічні полотна – поеми й драматичні поеми. Загалом англomовна Шевченкіана В. Річ налічує 95 віршів, у тому числі й поеми та два уривки (один – з “Княжної”, а другий – з “Юродивого”), Франкіана – 55 віршів, а також поеми “Смерть Каїна”, “Мойсей”, “Іван Вишенський”, Лесіана – 8 драм і 7 віршів. Переклад творів цих трьох письменників став для В. Річ справжнім випробуванням, справжньою школою поетичної майстерності. Адже завдання, яке поставили українські емігранти перед англійською поетесою, містило в собі ряд проблем неабиякої складності – йшлося про переклад творів до певної міри канонізованих в українській ментальності. Тому основною вимогою до перекладів була максимальна близькість до оригіналу. Саме тут сформувалася творча манера перекладача, утвердився її оригінальний стиль.

Не минула В. Річ своєю увагою і такі знакові постаті в історії української літератури і культури, як М. Шашкевич, П. Куліш, Ю. Федькович, Л. Глібов, Уляна Кравченко, Б.-І. Антонич, О. Олесь. Розмаїття авторів та їхніх творів, що охоплюють літературний процес у всьому багатстві його вияву, засвідчує широке коло інтересів перекладачки.

З того періоду української літератури, який називаємо “радянським”, В. Річ переклала твори найвидатніших постатей української поезії, зокрема таких як П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, Є. Плужник, М. Зеров, М. Йогансен, Т. Осьмачка, П. Филипович. Весь вибір поетів і їхніх творів для перекладу позначений патріотичними почуттями до України. Те саме можна сказати і про поетів, які творили у вигнанні, в еміграції або загинули під час війни за волю України. Останнє насамперед стосується О. Теліги й О. Ольжича, а також Ю. Липи. У творчому доробку перекладачки поезії таких потужних постатей поетів-емігрантів як Є. Маланюк, Я. Славутич, Юрій Клен, Е. Андiєвська. Особливу прихильність В. Річ виявляє до творчості українських поетів-шістдесятників, а серед них особливе місце займає поезія дисидентів В. Симоненка, Л. Костенко, В. Стуса, І. Калинця, Г. Чубая. Власне, навіть із творчості І. Драча, М. Холодного, Б. Стельмаха вона переклала поезії, присвячені пам’яті В. Симоненка. Поети В. Стус, І. Калинець, а також В. Мороз цікавлять В. Річ не лише як автори високоталановитих творів, а як політв’язні комуністичного режиму.

Серед особливо вдалих перекладів слід згадати “Огні горять, музика грає...”, “Мені однаково, чи буду...” Т. Шевченка; “В степу” М. Зерова; “Моя любов”, “Котляревський” І. Франка; “Уста говорять” Лесі Українки; “Як чорний корабель, у місто ніч впливає...” М. Ореста; “Гострі очі розкриті в морок” О. Теліги; “Я в камені згубив своє обличчя...” Е. Андiєвської; та ін.

Цікаво, що часом В. Річ приписували твори, які вона не перекладала. Це свідчить про те, що її ім’я часто ідентифікували з перекладом української літератури загалом, що є результатом плідної діяльності для популяризації української культури.

Крім української мови, з якої в неї найбільша кількість перекладів, Віра Річ також перекладала з білоруської, польської, давньоскандинавської, російської, чеської, хорватської, словацької, іспанської, румунської мов; брала участь у культурно-мистецьких заходах, організованих громадами цих країн у Великобританії.

Дати вичерпну оцінку творчому доробку В. Річ досить складно, оскільки цілий ряд творів не було опубліковано. В. Річ також постійно проводила редакцію старих перекладів, таким чином, багато текстів має декілька варіантів. Сама В. Річ наголошувала на тому, що остаточних версій у неї нема, усі вони потребують доробок і поправок. Твори, які вона перекладала, продовжували жити в її свідомості та “обростати” новими роздумами, творячи перекладацький контекст майстра. “Коли створюєш і публікуєш версію, яка починає функціонувати як самостійний твір, – пише В. Річ, – коли декламуєш її на численних літературних вечорах, вона стає “канонізованою” в пам’яті настільки, що можна згубити зв’язок з оригінальним текстом. Тому переживаєш шок, коли згодом, інколи через кілька років, виявляєш, що допустився чи то помилки, чи неточності” [1, с. 51]. Надзвичайно загострене почуття відповідальності за свої переклади робило для В. Річ творчий пошук досконаліших форм нескінченним, а версію, яку б можна було назвати готовою і завершеною, неможливою. Адже скільки б ми не говорили про велич і досконалість чи філософську глибину змісту твору, лише художня довершеність і внутрішні свідчення самого тексту можуть донести до читача подібну інформацію, вважала перекладачка.

У лютому 2008 року видавництво “Мистецтво” опублікувало збірку творів Шевченка у перекладі В. Річ, до якої увійшло 92 твори, у тому числі 36 нових перекладів, здійснених спеціально для цього видання. Інші – зазнали детальної редакції перекладача. Це, по суті, перша збірка перекладів В. Річ, яка вийшла в Україні. До цього часу деякі з її перекладів були опубліковані лише в антології “Сто років юності” у 2000 р.

Цікаво простежити зміни в перекладацькому методі В. Річ, порівнявши нові її переклади зі зробленими раніше. Зіставивши три версії “Прологу” до поеми І. Франка “Мойсей” (1956, 1973, 2006) можна зробити певні висновки про еволюцію творчого методу В. Річ. На ранньому етапі її перекладацької діяльності помітно простежується настанова на безкомпромісний переклад, з бажанням повної передачі абсолютно всіх нюансів смислу та форми оригіналу, аж до порушення норм англійського синтаксису та вживанням сильно маркованих периферійних конструкцій та застарілих лексем. З часом ця тенденція поступово знижується, переклад В. Річ дедалі більше відповідає нормам англійської поезики, при цьому також збільшується рівень майстерності перекладу на різних рівнях, а увага майстра до усіх деталей першотвору ще більше зростає.

Проте при всій розмаїтості творчого доробку та високій майстерності перекладів В. Річ не можна не помітити і деяких недоліків. По-перше, нерідко основним критерієм відбору творів для перекладу з боку замовника слугував політичний, патріотичний зміст, а не художня вартість. Таким чином, часто твори, які замовляли у В. Річ, не завжди були найкращими у творчому доробку автора. Про це неодноразово згадувала і В. Річ, для якої пріоритетною завжди була мистецька сторона творів, яка саме і творить смисл: чи то політичний, чи патріотичний, чи ще якийсь інший. Сама перекладачка також зауважувала, що їй легше давалися складніші, довершеніші твори у своїй смислово-формальній єдності, оскільки їх легше прийняти, як беззаперечне дане, а також досягнути їхню внутрішню глибинну сутність. По-друге, часто за браком часу або через недогляд видавців деякі переклади виходили недостатньо відредагованими. По-третє, переклади В. Річ не набули широкого розголосу, оскільки її збірки (переклади творів Шевченка 1961 р., Лесі Українки 1968 р. та І. Франка 1973 р.), видані на Заході, вже давно є раритетними виданнями, доступними лише дуже вузькому колу читачів. Те саме можна сказати і про цілу низку перекладів надрукованих

у таких зарубіжних періодичних виданнях, як “The Ukrainian Review“, “Вітраж“, “Наше Життя = Our Life“, “Промінь“, “Vira = Faith“, “New Poet Magazine“, “Collected Poems“, “Ukrainian Herald“, читачами яких було здебільшого вузьке коло українських емігрантів, а не англомова аудиторія. Через брак чіткої стратегії поширення української культури у світі, як з боку України, так і з боку української діаспори, талант В. Річ, її самопосягання та готовність працювати часто не знаходили належної відповіді. Багато її перекладів залишається неопублікованими (наприклад вірші І. Франка, Т. Шевченка, М. Ореста та ін.).

Незважаючи на ці зауваги, можна сказати, що В. Річ – абсолютно унікальний перекладач у площині українсько-англійського перекладу. Особливо у вітчизняному, а також у зарубіжному перекладознавстві неодноразово говорилося про високі вимоги до перекладача, необхідність поєднання таланту з надзвичайно клопіткою працею дослідника і творця, високу ерудованість у різних сферах, навіть певний рівень самозречення і посвяти цій нелегкій праці. У перекладі українською мовою цей ідеал знайшов своє втілення в особі цілого ряду митців, таких як Г. Кочур, М. Лукаш, М. Рильський, А. Содомора та інші. У сфері українсько-англійського перекладу – це велика рідкість. Зрозуміло, що не останню роль у цьому зіграв і прагматизм Західного світу. Унікальність феномену В. Річ у тому, що переклад, зокрема поетичний, став її основним заняттям, її професією, в якій вона успішно працювала 54 роки. В. Річ поєднала у собі різнобічні таланти та всесторонню ерудованість: поет, літературний критик, видавець, редактор, глибокий знавець світової історії, культури, літератури, поліглот, людина відкрита до діалогу.

В. Річ відійшла від нас 20 грудня 2010 року. В неї було ще багато планів та розпочатих проєктів, над якими вона працювала: видання нової версії поеми І. Франка “Мойсей”, переклад цілого “Кобзаря” до 2011 року – 150-ї річниці з дня смерті поета, повторне видання “Лісової пісні” Лесі Українки, завершення і публікація поеми І. Франка “Іван Вишенський”, створення Інтернет-сторінки англомовної українки...

Rich V. Sluckija Tkacychi – A Translator’s View // Zapisy. Belarusian Institute of Arts and Sciences. – New York, 1996. – No. 22. – P. 45-58.

ПЕРЕВОДЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕРЫ РИЧ: ОБЩИЙ ОБЗОР ПЕРЕВОДОВ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УКРАИНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Анна Косив

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net*

Статья посвящена творчеству выдающейся английской переводчицы Веры Рич, а именно ее переводам произведений украинских писателей. Дается общий обзор переводческого наследия мастера в соответствии с литературными стилями и эпохами оригинальных произведений. Приводится общая характеристика творческого метода В. Рич и его эволюции, а также говорится об определенных недостатках переводов.

Ключевые слова: Вера Рич, перевод, творческий метод, украинская поэзия.

**TRANSLATION HERITAGE OF VERA RICH: GENERAL SURVEY
OF TRANSLATIONS OF THE WORKS OF UKRAINIAN WRITERS**

Hanna Kosiv

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net*

The article is concerned with the interpretations of the Ukrainian literature by the prominent English translator Vera Rich. A survey of the translator's output according to the literary styles and epochs of the original works is provided. An estimation of Vera Rich's method is given as well as its evolution and certain drawbacks of the translations.

Key words: Vera Rich, translation, poetic method, Ukrainian poetry.

Стаття надійшла до редколегії
2.06.2010 р.

Статтю прийнято до друку
11.09.2010 р.